Elinizdeki çalışma, aile kurumunu ilgilendiren problemlere dikkat çekmek ve çözümü hususunda mütevazı bir katkı sağlamak amacıyla bugüne kadar on bir farklı tema altında gerçekleştirilen "Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu'nun on ikincisi olan ve 20-22 Ekim 2023 tarihleri arasında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Yunus Emre Camii Vakfı'nın (YECVA) koordinasyonunda, İzmir Valiliği ve İzmir İl Müftülüğü'nün katkılarıyla İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen sempozyumda sunulan tebliğlerin kitap bölümü olarak neşrinden ibaret olup "hızla değişen dünyada aile müessesesi" farklı disiplinlerin zaviyesinden ele alınmaya çalışılmıştır. Kitapta; Oryantalistlerin Hz. Peygamber'in Evliliklerine Yaklaşımları, Akışkan Modern Dünyada Ailede Kuşaklar Arası İlişkiler ve Din, Aile İçi İnanç Sorunlarına Hz. Peygamber'in Yaklaşımı, Aile İçinde Kültürel Değerlerin Korunması ve Gelecek Nesillere Aktarılmasında Destanların Rolü ve Önemi, Câhiliye Dönemi'nde İslâmî Dönemde Aile ve Ailede Değerler Eğitimi, Ebeveynlerin Dini Tutumlarının Çocuk Ruh Sağlığı Üzerindeki Yansımaları, Aile İçi Sorunların Çözümünde Babanın Rolü: Yusuf Kıssası Örnekliği, Dinî Kimliğin Teşekkülünde Epigenetik Bir Unsur Olarak Ailenin Rolü, Aile İçi İletişimi Olumsuz Etkileyen İnanç Problemler, Kadının Boşanma Talebinde (Muhâleada) Kocanın Rızası Problemi, Taşıyıcı Annelik ve Aile Yapısına Etkisi, Sanatın Aile Üyelerinin Duygusal ve Ruhsal Sağlığına Katkısı ve Uygulama Yolları, Mahremiyetin Dönüşümünün Aileye Etkileri, Türkiye'de Ailede Maneviyat Üzerine Yapılan Çalışmaların Değerlendirmesi, Muhâleaya Boşanma Tazminatı Olarak Bakılabilir mi?, Değerlere Bağlı Bir Yaşam Sürmenin Aile İçi Huzurun Sağlanmasına Katkısı Üzerine Bir Çalışma, Aile İçi İletişimde Yapılan Hatalar: Teori ve Pratik Arasındaki Uçurum başlıkları altında yirmi çalışma bulunmaktadır.

**MEHİR VAKFI'NIN HEDİYESİDİR**
**PARA İLE SATILAMAZ!**

MEHİR VAKFI YAYINLARI
Musalla Bağları Mah. Sarnıç Sk. No: 2 Selçuklu/Konya
Tel: 0332 236 14 16 Fax: 0332 236 14 65
www.mehir.org • bilgi@mehir.org

facebook.com/mehirvakfi
twitter.com/mehirvakfi
youtube.com/mehirvakfi
instagram.com/mehirvakfi
tr.linkedin.com/mehirvakfi

9 789759 242886

DEĞİŞEN DÜNYADA AİLE
XII. ULUSLARARASI DİN GÖREVLİLERİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI

Mehir Vakfı



# DEĞİŞEN DÜNYADA AİLE

XII. ULUSLARARASI
DİN GÖREVLİLERİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI

# DEĞİŞEN DÜNYADA AİLE

XII. ULUSLARARASI
DİN GÖREVLİLERİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖRLER
Prof. Dr. İbrahim KUTLUAY
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ÇİFTCİ
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Bilal KARA
Dr. Öğr. Üyesi İhsan SÜTŞURUP
Arş. Gör. Muhammed Fatih EREN
Arş. Gör. Rale Zehra CENGİZ

**DEĞİŞEN DÜNYADA AİLE**
**XII. ULUSLARARASI DİN GÖREVLİLERİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI**

**Editörler**
Prof. Dr. İbrahim KUTLUAY
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ÇİFTCİ
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Bilal KARA
Dr. Öğr. Üyesi İhsan SÜTŞURUP
Arş. Gör. Muhammed Fatih EREN
Arş. Gör. Rale Zehra CENGİZ

**Mehir Vakfı Yayınları**
**Yayın No:** 19

**Yayıncı Sertifika No:** 41953

**ISBN:** 978-975-92428-8-6

**Mizanpaj ve Kapak Tasarımı:**
DİZGİMİZANPAJ.COM

1. Baskı - Aralık 2023

**Baskı, Cilt:**
Servet Ofset Ltd. Şti.
Matbaacılar Sitesi Yayın Cad. 9. Blok No: 50 Karatay/Konya
Tel: 0332 342 02 32 Fax: 0332 342 02 33
Baskı Tarihi: Aralık 2023

**MEHİR VAKFI YAYINLARI**
Musalla Bağları Mah. Sarnıç Sk. No: 2 Selçuklu/Konya
Tel: 0332 236 14 16 Fax: 0332 236 14 65

www.mehir.org • bilgi@mehir.org
facebook.com/mehirvakfi
twitter.com/mehirvakfi
youtube.com/mehirvakfi
instagram.com/mehirvakfi
tr.linkedin.com/mehirvakfi

Mehir Vakfı

Her hakkı mahfuzdur. Bu kitapta yer alan yazıların etik, bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazar(lar)a aittir.

# MEHİR VAKFI ÇATISI ALTINDA FAALİYET GÖSTEREN KURULUŞLARIMIZ.

**GENÇMEHİR DERNEĞİ**

www.mehirgenc.org
bilgi@mehirgenc.org
/mehirgenc
@konyagencmehir
genc.mehir

**MEHİR AİLE DERNEĞİ**

www.mehirailedernegi.org
bilgi@mehirailedernegi.org
/m.ailedernegi
@aile_mehir
mehirailedernegi

**KONYA DOSTLUK GRUBU DERNEĞİ**

www.konyadostluk.org
bilgi@konyadostluk.org
/dostlukdernegi
@dostluk_dernegi
dostlukgrubudernegi

**VİCDAN VE MERHAMET PLATFORMU**

www.merhametplatformu.org
bilgi@merhametplatformu.org
/merhametplatformu
@merhametplatfrm
merhametplatformu

# MEHİR VAKFI OLARAK ÜYESİ OLDUĞUMUZ KURULUŞLAR

T.G.T.V. (Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı)
İ.D.S.B. (İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği)
T.G.S.P. (Türkiye Gençlik STK'ları Platformu)
Milli İrade Platformu
Filistin Platformu

**Yazarlar**

Prof. Dr. İbrahim KUTLUAY
Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK
Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK
Doç. Dr. Ümit Harun AKKAYA
Doç. Dr. Harun Çağlayan
Dr. Öğr. Üyesi Sedat TUNA
Dr. Öğr. Üyesi Cüneyd AYDIN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GEDİK
Dr. Öğr. Üyesi Aykut KAYA
Dr. Mehmet ÖDEMİŞ
Dr. Öğr. Üyesi Mikail İPEK
Dr.Tuncay CEYLAN
Dr. Selahattin YILMAZ
Arş. Gör. Esra Nur ÇİFTÇİ
Gülgün TEKERLEK
Sultan İSLAM
Cemile KAPLAN
Hacer KAPTAN
Mücahit GÖKTAŞ
Havva KÖSE
Hatice AKSU ERGÜL
Nagehan İPEK

*Bu eser, 20-21 Ekim 2023 tarihinde İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinde gerçekleştirilen "Değişen Dünyada Aile" temalı XII. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu'nda sunulan bildirilerin geliştirilerek kitaplaştırılmış halidir.*

# İÇİNDEKİLER


ÖN SÖZ ..... 11

ORYANTALİSTLERİN HZ. PEYGAMBER'İN EVLİLİKLERİNE YAKLAŞIMLARI ..... 13

Giriş ..... 13
1. Oryantalistlerin Hz. Peygamber'in Evliliklerine Farklı Disiplinler Açısından Yaklaşımları ..... 17
1.1. Tarihsel Yaklaşım ve Kültürel Görecilik ..... 18
1.2. Psikolojik Analiz ..... 18
1.3. Polemikçi Eleştiri ..... 19
2. Oryantalistlerin Hz. Peygamber'in Evliliklerine Yönelik Tenkitleri ..... 20
2.1. Hz. Peygamber'in Nefsî Arzuları Sebebiyle Çok Evlilik Yaptığı İddiası ..... 21
2.2. Hz. Âişe'nin Yaşının Evliliğe Uygun Olmadığı İddiası . 22
2.3. Evlatlığının Eşi Zeyneb bint Cahş'la Evliliğinin Örfe Uygun Olmadığı İddiası ..... 26
3. Hz. Peygamber'in Çok Evliliklerinin Gerekçeleri ..... 30
3.1. Siyasî ve Kabilevî Sebepler ..... 31
3.2. Eşleri Vasıtasıyla Sünneti Yaymak ve Kadınları İrşat Etmek .. 32
3.3. Hukuk Sistemi Tesis Etmek ve Ümmetine Örnek Olmak .. 33
3.4. Sosyal Sorumluluklarını Yerine Getirmek ..... 34
Değerlendirme ..... 35
Kaynakça ..... 37

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA AİLE ..... 41

Giriş ..... 41
1. Yöntem ..... 44
1.1. Desen ..... 44
1.2. Veri Toplama Aracı ..... 44
1.3. Veri Analizi ..... 44
1.4. Geçerlik ve Güvenirlik ..... 45
2. Bulgular ve Yorum ..... 45
2.1. Biyolojik Fonksiyon ..... 45
2.2. Psikolojik Fonksiyon ..... 47
2.3. Sosyalleştirme Fonksiyonu ..... 48
2.4. Koruyuculuk Fonksiyonu ..... 49
2.5. Ekonomik Fonksiyon ..... 51
2.6. Boş Zaman Değerlendirme Fonksiyonu ..... 53
2.7. Eğitim Fonksiyonu ..... 54
Değerlendirme ..... 56
Kaynakça ..... 59

AKIŞKAN MODERN DÜNYADA AİLEDE KUŞAKLAR ARASI İLİŞKİLER VE DİN ..... 61

Giriş ..... 61
1. Zygmunt Bauman ve Akışkan Modernite ..... 62
2. Kuşak Kavramı, Kuşaklar Arası İlişkiler ..... 67
3. Bir İlişki Biçimi Olarak İletişim ve Kuşaklararası İletişim ..... 69
4. Akışkan Modern Dünyada Ailede Kuşaklar Arası İlişkiler ve Din .. 70
Değerlendirme ..... 73
Kaynakça ..... 73

AİLE İÇİ İNANÇ SORUNLARINA HZ. PEYGAMBER'İN YAKLAŞIMI ..... 77

Giriş ..... 77
1. Kişilik Gelişimi, Toplum ve Aile ..... 79
2. Nebevi Örneklikte Aile Birliği ve İnanç Özgürlüğü ..... 82
2.1. Hz. Peygamber ve Aile Yaşantısı ..... 82
2.2. Aile Üyeleri Arası İnanç Farklılıkları ..... 84
Değerlendirme ..... 89
Kaynakça ..... 91

AİLE İÇİNDE KÜLTÜREL DEĞERLERİN KORUNMASI VE GELECEK NESİLLERE AKTARILMASINDA DESTANLARIN ROLÜ VE ÖNEMİ ..... 93

Giriş ..... 93
1. Anne / Baba Sevgisi / Rızası ..... 94
2. Evlenme/Düğün ..... 95
3. Eşine Hürmet Etmek ..... 96

4. Ad Verme ..... 97
5. Birlik-Beraberlik-Dayanışma ..... 98
6. Misafirperverlik ..... 98
7. Komşuluk Hakkı ..... 99
8. Hayırseverlik / Yardım ..... 99
9. Erdemli Olmak-İyilikseverlik-Bağışlayıcılık ..... 100
10. Namuslu Olmak ..... 102
11. Terbiyeli Olmak ..... 103
12. Yalancı Olmamak ..... 103
13. İnançlı Olmak / Kutsallık (Dini Değer) ..... 103
14. Bayrak Sevgisi ..... 104
15. Barış-Güvenlik ..... 105
Değerlendirme ..... 106
Kaynakça ..... 107

CÂHİLİYE DÖNEMİ'NDE İSLÂMİ DÖNEMDE AİLE VE AİLEDE DEĞERLER EĞİTİMİ ..... 109
Giriş ..... 109
1. İslâm Öncesi Dönemde Nikâh ve Aile ..... 110
2. Değer ve Ailede Değerler Eğitimi ..... 111
3. Câhiliye Dönemi Araplarında Aile İçinde Değerler Eğitimi ..... 112
3.1. Babaların Çocuklarına Karşı Hassasiyeti ..... 112
3.2. Babaların Çocuklarına Verdiği Önemli Öğütler ..... 113
3.3. Misafirin Karşılanması ..... 116
3.4. Misafire İkram ..... 116
3.5. Komşu Hakkı ..... 117
3.6. Babaların Değerler Eğitimi Tavsiyeleri ..... 118
3.7. Evlatların Tavsiyelere Karşı Tutumları ..... 123
4. İdeal Gençlik ..... 124
Değerlendirme ..... 125
Kaynakça ..... 125

EBEVEYNLERİN DİNİ TUTUMLARININ ÇOCUK RUH SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI ..... 127
Giriş ..... 127
1. Temel Kavramlar ..... 128
1.1. Din, Dindarlık ve Dini Tutum ..... 128
1.2. Aile ..... 129
1.3. Çocuk Ruh Sağlığı ..... 130
2. Aile ve Din İlişkisi ..... 131
3. Ebeveynlerin Dini Tutumları İle Çocuk Ruh Sağlığı İlişkisi ..... 133
3.1. Aile Yapısı ve Çocuk Ruh Sağlığı ..... 133
3.2. Aile İçi İletişim ve Çocuk Ruh Sağlığı ..... 135
3.3. Dini Şahsiyet İnşası, Ahlak Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı ..... 136
Değerlendirme ..... 139
Kaynakça ..... 141

FRANSIZ SÖMÜRGE SİYASETİ VE AİLE YAPISINA YÖNELİK UYGULAMALARI: CEZAYİR ÖRNEĞİ ..... 145
Giriş ..... 145
1. Türklerin Anadolu'ya Gönderilmeleri ..... 146
2. Sömürge Düzenine İsyan ve Sonuçları ..... 147
3. Kalenin İçten Fethi: Sömürgecilerin Kadına Yönelik Uygulamaları ..... 148
Değerlendirme ..... 150
Kaynakça ..... 150

AİLE İÇİ SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE BABANIN ROLÜ:
YUSUF KISSASI ÖRNEKLİĞİ ..... 153
Giriş ..... 153
1. Yusuf Kıssası ve Hz. Yakup'un Ailevî Sorunları ..... 154
1.1. Yusuf Kıssası ..... 155
1.2. Hz. Yakup'un Ailevî Sorunları ..... 156
2. Hz. Yakup'un Kardeşler Arası Sorunların Çözümüne Yönelik Prensipleri ..... 157
2.1. Ortaya Çıkabilecek Soruna Dair Öngörüde Bulunup Tedbir Alma ..... 158
2.2. Ilımlı/Yumuşak Üslûp Kullanmak ..... 158
2.3. İkna Edici Konuşmak ..... 160
2.4. Sabırlı ve Ümitvar Olmak ..... 162
2.5. Yaşananlardan Ders Çıkarıp Yeni Taktikler Uygulamak ..... 163
2.6. Hata Yapan Çocukları Dışlamadan Affetmek/Af Dilemek ..... 165
Değerlendirme ..... 166
Kaynakça ..... 168

DİNİ KİMLİĞİN TEŞEKKÜLÜNDE EPİGENETİK BİR UNSUR OLARAK AİLENİN ROLÜ ..... 171
Giriş ..... 171
1. Kimlik ve Dinî Kimlik ..... 172
2. Epigenetik ..... 179
3. Dinî Kimliğin Oluşumunda Ailenin Rolü ..... 181
Değerlendirme ..... 184
Kaynakça ..... 185

AİLE İÇİ İLETİŞİMİ OLUMSUZ ETKİLEYEN İNANÇ PROBLEMLERİ ..... 187
Giriş ..... 187
1. Bazı İnkârcı Akımların Tanrı Tasavvuru ..... 190
1.1. Deizm ..... 190
1.2. Agnostisizm ..... 193
1.3. LGBT ..... 194
2. İnanç Durumunun Aile İçi İletişime Etkileri ..... 195
Değerlendirme ..... 198
Kaynakça ..... 200

KADININ BOŞANMA TALEBİNDE (MUHÂLEADA) KOCANIN RIZASI PROBLEMİ ..... 201
Giriş ..... 201
1. Muhâleada Kocanın Rızasının Gerekip Gerekmediği İle İlgili Görüşler ..... 203
1.1. Muhâleayı Kocanın Rızasına Bağlayanlar ..... 203
1.2. Kocanın Rızasına Bağlamayanlar ..... 204
2. Ahval-i Şahsiyye Kanunlarına Göre Muhâleada Kocanın Rızası ..... 207
2.1. Muhâleada Kocanın Rızasını Şart Koşmayan Kanunlar ..... 207
2.2. Muhâleada Karı Kocanın Rızasını Şart Koşan Kanunlar ..... 209
3. Muhâlea Nasıl Bir Ayrılık Çeşidi Olduğu ..... 211
3.1. Bâin Sayan Ülkeler ..... 211
3.2. Fesih Sayan Ülkeler ..... 211
4. Muhâleanın Değerlendirmesi ..... 212
4.1. Hakkın Suistimali Açısından Muhâleanın Değerlendirilmesi ..... 212
4.2. Muhâlea/İftidanın Mahkeme Denetiminde Meydana Gelmesi ..... 213
4.3. Muhâleada Bedel Miktarı ..... 214
4.4. Bakara 229. Ayetinin Tefsiri Açısından Değerlendirme ..... 215
4.5. Talâk Ve İftidâ Farkı ..... 216
4.6. Hangi Durumlarda İftida Ve Muhâleaya Başvurulacağı ..... 216
4.7. Tefrik Sebepleri Oluştuğunda Muhâlea Ve İftidâya Değil Mahkemeye Başvurulması ..... 217
4.8. Muhâleanın Nasıl Bir Ayrılık Çeşidi Olduğu ..... 218
4.9. İftidanın Kadına Ait Müstakil Bir Boşama Yolu Oluşu 219
4.10. Boşanmalarda Zararın İzale Edilmesi ..... 221
Değerlendirme ..... 222
Kaynakça ..... 223

TAŞIYICI ANNELİK VE AİLE YAPISINA ETKİSİ ..... 225
Giriş ..... 225
1. Taşıyıcı Anneliğin Tanımı ve Türleri ..... 226
2. İlahi Kaynaklı Dinlerin Taşıyıcı Anneliğe Bakışı ..... 228
3. Taşıyıcı Annelik ve Aile ..... 231
Değerlendirme ..... 239
Kaynakça ..... 240

SANATIN AİLE ÜYELERİNİN DUYGUSAL VE RUHSAL SAĞLIĞINA KATKISI VE UYGULAMA YOLLARI ..... 243
Giriş ..... 243
1. Çalışmanın Konusu ..... 244
2. Çalışmanın Amacı ..... 247
3. Çalışmanın Önemi ..... 248
4. Çalışmanın Kaynakları ve Yöntemi ..... 249
5. Çalışmanın Sonuçları ve Genel Değerlendirme ..... 250
6. Öneriler ..... 251
Değerlendirme ..... 252
Kaynakça ..... 253

MAHREMİYETİN DÖNÜŞÜMÜNÜN AİLEYE ETKİLERİ ..... 255
Giriş ..... 255
1. Mahremiyet ..... 256
1.1. Kavramsal Çerçeve ..... 256
1.2. Türk Toplumunun Sosyo- Kültürel Farklılıklarının Mahremiyete Yansıması ..... 257
1.3. Toplumsal Değişme ve Mahremiyetin Dönüşümü ..... 257
1.4. Modernite ve Mahremiyet ..... 259
1.5. Post-Modernite ve Mahremiyet ..... 260
1.6. Gözetim Toplumu ve Mahremiyetin Dönüşümü ..... 261
2. Aile ..... 262
2.1. Aile Tanımlamaları ..... 262
2.2. Ailenin İşlevleri ..... 263
2.3. Türk Aile Yapısı ..... 263
2.4. Modernite Etkisinde Ailede Yaşanan Değişimler ..... 264
3. Alo Fetva Hattına Gelen Sorular Üzerinden Mahremiyetin Dönüşümünün Aile Üzerindeki Etkisinin Analizi ..... 266
3.1 Alo Fetva Hattı ..... 266
3.2. Mahremiyetin Dönüşümünün Aile Üzerindeki Etkileri ..... 266
3.2.1. İtaat Ve Rol Paylaşımındaki Değişim ..... 266
3.2.2. Aile İçi İlişkilerde Sorunlar ..... 267
3.2.3. Nikah ve Nikahlanma ..... 268

3.2.4.Mahremiyetin Dönüşümünde Kitle İletişim Araçları Ve Sosyal Medyanın Etkisi ... 269
3.2.5.Mahremiyetin Dönüşümü ve Boşanma ... 269
Değerlendirme ... 270
Kaynakça ... 273

**TÜRKİYE'DE AİLEDE MANEVİYAT ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRMESİ ... 277**
Giriş ... 277
1. Aile-Maneviyat-Din ... 278
1.1. Aile ... 278
1.2. Maneviyat: (Spirituality) ... 280
1.3. Din ... 282
1.4. Maneviyat,Din ve Aile Arasındaki İlişki ... 283
2. Ailede Maneviyat Üzerine Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi ... 288
2.1. Yöntem ... 288
2.2. Evren ve Örneklem ... 289
2.3. Verilerin Toplanması Ve Analizi ... 290
2.4.Bulgular ... 290
3. Türkiye'de Son Yirmi Yılda ''Aile Ve Maneviyat'' Konularının Bir Arada İncelendiği Çalışmaların Listesi ... 294
Değerlendirme ... 295
Kaynakça ... 300

**MUHÂLEAYA BOŞANMA TAZMINATI OLARAK BAKILABILIR MI? ... 303**
Giriş ... 303
1. Boşanma Tazminatı ... 304
1.1. İslâm Hukukunda Tazminatla İlişkili Kavramlar ... 305
1.2. Tarafların Ayrılık Sürecinde Tazminat Örnekleri ... 307
1.3. Türk Hukukunda Boşanma Tazminatı ... 310
2. Muhâleada Tazminat Unsurları ... 313
Değerlendirme ... 318
Kaynakça ... 318

**AİLEDE MAHREMİYET EĞİTİMİ ... 323**
Giriş ... 323
1. Ailede Mahremiyet Eğitimi ... 324
Değerlendirme ... 327
Kaynakça ... 328

**DEĞERLERE BAĞLI BİR YAŞAM SÜRMENİN AİLE İÇİ HUZURUN SAĞLANMASINA KATKISI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA ... 329**
Giriş ... 329
1.Yöntem ... 330
2. Bulgular ... 331
Değerlendirme ... 337
Kaynakça ... 337
Ekler ... 339
EK-1- ... 339
KAVANOZ ETKİNLİĞİ ÖRNEK FOTOLAR ... 339

**AİLE İÇİ İLETİŞİMDE YAPILAN HATALAR: TEORİ VE PRATİK ARASINDAKİ UÇURUM ... 341**
Giriş ... 341
1. Aile ... 342
1.1. Ailede Sevgi ... 342
1.2. Anne Etkisi ... 343
1.3. Kamusal Alan Ve Kadın ... 344
1. İletişim ... 344
1.1. Ebeveyn-Çocuk İletişimi Nasıl Olmalı? ... 345
1.2. Ebeveyn-Ergen İletişimi ... 347
1.3. Eşler Arası İletişim ... 348
Değerlendirme ... 350
Kaynakça ... 351

# ÖN SÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla…

İslâm'da ailenin toplumun temel yapı taşı olduğu, milletin ve devletin geleceğinin aile müessesesinin sağlam olmasına dayandığı hususunda herkes hem fikirdir. Hem dinimiz hem de ondan beslenen örf, aile kurumuna büyük değer atfetmektedir. Nitekim Allah Teâlâ, durumu evlenmeye elverişli olan ve evlilik sorumluluklarını yürütebilecek olan bekâr ve dulların evlendirilmesini emretmektedir (en-Nûr 24/32). Örnek aile hayatıyla Müslümanların takip etmesi gereken bir rehber olan Hz. Peygamber (s.a.v.) de "*Ey Gençler! Sizden evlenme imkânı bulan evlensin; zira evlilik gözü harama bakmaktan, tenasül uzvunu zinadan alıkoyar. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun; zira orucun şehveti kıran bir gücü vardır*" (Ebû Dâvûd, "Nikâh",1; İbn Mâce, "Nikâh",1) buyurarak evliliği teşvik etmekle kalmamış, evliliği kolaylaştırıcı birtakım tedbirler almıştır.

Huzurlu bir aile; istikrar, sevgi ve güvenlik kaynağı olup üyelerine duygusal, maddi ve manevi destek ve genel refah için elverişli bir ortam sağlar. Kur'an'da eşlerin birbirleri için örtü olduğu, aralarına Allah tarafından muhabbet ve şefkat konduğu ifade edilir. Bu sebeple aile mutluluk kaynağıdır. Ailenin diğer fonksiyonlarından biri de dinî ve millî değerlerine bağlı, iyi eğitim almış, sağlam, sağlıklı ve milletine yararlı nesiller yetiştirmektedir. Bu ebeveynin ve devletin temel sorumlulukları arasındadır.

Bununla birlikte modern çağın imkân ve yenilikleri, hızlı teknolojik gelişmeler ve değişen toplumsal normlar, aile kurumunu tehdit eden pek çok problemi beraberinde getirmiş ve aile yapısında potansiyel tehlikelere ve krizlere yol açmıştır. Teknoloji, bir yandan bütün dünyada insanlar arasındaki iletişimi kolaylaştırırken aile fertleri arasında yüz yüze iletişimin azalmasına ve "dijital kopukluk" yaşanmasına ve buna bağlı bazı problemlere yol açmıştır. Aile müessesesini tehdit eden krizlerden ilki, evliliklerin ötelenmesi ya da evlilik dışı birlikteliklerdir. Kariyer hedefleri, ekonomik ya da sosyal bazı sebeplerle aile ve ebeveynlik sorumluluklarını üstlenmek istememe evlilikleri geciktirdiği ya da daha az tercih edilir hâle getirdiği gibi evli çiftler arasında çocuk sahibi olmayı öteleme ya da hiç çocuk sahibi olmamaya sebep olmaktadır.

Diğer bir meydan okuma ve kriz; modern çağda ailenin köklü ve yüce değerler üzerine kurulamaması, ahlâkî yozlaşma, finansal zorluklar, iletişim bozukluğu gibi sebeplerle giderek artan boşanma oranlarıdır. Nitekim günümüzün en acil sorunlarından biri olan boşanma oranlarındaki endişe verici artış, aile yapımızı tehdit etmekte; ebeveynin sevgi, ilgi ve otoritesinden uzak yetişen çocuklar problemini doğurmaktadır. Nitekim TUİK verilerine göre evlenen çiftlerin sayısı 2021 yılında

563 bin 140 iken 2022 yılında 574 bin 358'e yükselmiştir. "Kaba evlenme hızı" 2022 yılında binde 6,76 olarak gerçekleşmiştir. 2001-2020 yılları arasındaki istatistiklere göre evlilik yaşı erkeklerde ortalama 27,9, kadınlarda 25 yaş olarak tespit edilmiştir. Boşanan çiftlerin sayısı 2021 yılında 175 bin 779 iken 2022 yılında ise 180 bin 954'e yükselmiştir. 2001'de kaba boşanma hızı binde 1,41 iken 2021'de binde 2,07'ye, 2022 yılında binde 2,13'e yükselmiştir. Kısaca bu verilerden boşanma oranlarının arttığı gözlemlenmektedir. Başka sebepleri de olmakla beraber İslâmî ve ailevî değerlerdeki aşınmalar geleneksel aile yapımıza tehdit oluşturmaktadır. Bu erozyonunun önüne, ancak fert-toplum, millet-devlet ve ilgili bütün kurumların işbirliği ile ve topyekûn bir seferberlikle geçilebileceği açıktır. Memnuniyet verici husus ise 2021 sonuçlarına göre Yaşam Memnuniyeti Araştırmasında ise fertlerin % 67,6 oranla kendilerini en çok ailelerinin mutlu ettiğini ifade etmiş olmalarıdır. Bunu %16,8 ile çocuklar, % 4,1 ile eş, % 4 ile anne/baba yine % 4 ile kendisi ve % 2,1 ile torunlar takip etmiştir. Bu verilerden ailenin yüksek bir oranda mutluluk kaynağı olarak değerlendirildiği görülmektedir (https://data.tuik.gov.tr).

Elinizdeki çalışma, mezkûr problemlere dikkat çekmek ve çözümü hususunda mütevazı bir katkı sağlamak amacıyla bugüne kadar on bir farklı tema altında gerçekleştirilen "Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu'nun on ikincisi olan ve 20-22 Ekim 2023 tarihleri arasında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Yunus Emre Camii Vakfı'nın (YECVA) koordinasyonunda, İzmir Valiliği ve İzmir İl Müftülüğü'nün katkılarıyla İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen sempozyumda sunulan tebliğlerin kitap bölümü olarak neşrinden ibaret olup "hızla değişen dünyada aile müessesesi" farklı disiplinlerin zaviyesinden ele alınmaya çalışılmıştır. Kitapta; Oryantalistlerin Hz. Peygamber'in Evliliklerine Yaklaşımları, Akışkan Modern Dünyada Ailede Kuşaklar Arası İlişkiler ve Din, Aile İçi İnanç Sorunlarına Hz. Peygamber'in Yaklaşımı, Aile İçinde Kültürel Değerlerin Korunması ve Gelecek Nesillere Aktarılmasında Destanların Rolü ve Önemi, Câhiliye Dönemi'nde İslâmî Dönemde Aile ve Ailede Değerler Eğitimi, Ebeveynlerin Dini Tutumlarının Çocuk Ruh Sağlığı Üzerindeki Yansımaları, Aile İçi Sorunların Çözümünde Babanın Rolü:Yusuf Kıssası Örnekliği, Dinî Kimliğin Teşekkülünde Epigenetik Bir Unsur Olarak Ailenin Rolü, Aile İçi İletişimi Olumsuz Etkileyen İnanç Problemler, Kadının Boşanma Talebinde (Muhâleada) Kocanın Rızası Problemi, Taşıyıcı Annelik ve Aile Yapısına Etkisi, Sanatın Aile Üyelerinin Duygusal ve Ruhsal Sağlığına Katkısı ve Uygulama Yolları, Mahremiyetin Dönüşümünün Aileye Etkileri, Türkiye'de Ailede Maneviyat Üzerine Yapılan Çalışmaların Değerlendirmesi, Muhâleaya Boşanma Tazminatı Olarak Bakılabilir Mi?, Değerlere Bağlı Bir Yaşam Sürmenin Aile İçi Huzurun Sağlanmasına Katkısı Üzerine Bir Çalışma, Aile İçi İletişimde Yapılan Hatalar: Teori ve Pratik Arasındaki Uçurum başlıkları altında yirmi çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmanın ilim dünyasına hayırlı ve faydalı olmasını, bunu benzer çalışmaların takip etmesini diliyor; ortaya çıkmasında emeği geçenlere ve değişik kademelerde destek veren kurum ve kuruluşlara, eserin basımı gerçekleşirken yayınevi mensuplarına teşekkür ediyoruz. Çalışmak bizden, takdir ve tevfîk Allah'tandır.

**EDİTÖRLER**

# AKIŞKAN MODERN DÜNYADA AİLEDE KUŞAKLAR ARASI İLİŞKİLER VE DİN

Doç. Dr. Ümit Harun AKKAYA[1]

## Giriş

Modernite toplumları pek çok yönüyle etkilemiş ve dönüştürmüş önemli bir sürece işaret eder. Bireyin yaşam biçimini kurgulayışından, toplumsal yapının inşasına, hayata dair yeni çözümlerden, toplumsal hayatı derinden etkileyen geniş ölçekli sosyal problemlere varana dek pek çok mesele modernite ile birlikte düşünülebilir. Modernite, bireyi ve aile kurumunu sarsıcı biçimde etkilemiştir. Farklı yaş gruplarında yer alan aile bireyleri, modernitenin getiri ve götürülerinden farklı biçim ve derecelerde etkilenmiştir. Farklı biçimlerde adlandırılsa da bir de modernite sonrası dönem ve bu dönemin toplumsal hayata yansımaları da hepimizi ilgilendiren önemli bir sorunsaldır. Bu yeni dönem bireyi, aileyi ve toplumu etkilediği gibi dini ve dini kurumları da etkilemiştir. Hayatın hemen her boyutunu ilgilendiren modernite sonrasına ilişkin ortaya konan isimlendirmelerden biriside ünlü sosyolog Zygmunt Bauman tarafından yapılan "Akışkan Modernite" isimlendirmesidir. Bu çalışmanın çatısı oluşturulurken Bauman'ın günümüze bakışı ve değerlendirmelerini içeren akışkan modernite kavramı ve bu kavramsallaştırmanın zeminini oluşturan düşünce sisteminden hareketle bir çalışma deseni oluşturulmaya maya çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle Zygmunt Bauman ve akışkan modernite kavramı üzerinde durulmuş, ardından kuşaklar ve kuşaklar arası ilişkiler meselesine değinilmiştir. Sonrasında ise akışkan modern dünyada kuşaklar arası ilişkiler ve din meselesi irdelenmiş, çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

1 Doç. Dr. Kayseri Üniversitesi Develi İslami İlimler Fakültesi, harunakkaya@kayseri.edu.tr
Orcid: 0000-0002-9351-9711

## 1. Zygmunt Bauman ve Akışkan Modernite

Zygmunt Bauman insanı ve toplumu ilgilendiren pek çok meselede ortaya koyduğu bakış açısı ve görüşleriyle son dönemde sosyal bilimler alanında iz bırakan önemli sosyologlardan birisidir. 2017 yılında 91 yaşında hayatı sona eren Polonyalı sosyolog, ardında farklı dillere çevrilmiş pek çok önemli eser bırakmıştır. Meslek hayatının sonlarında Leeds Üniversitesinde çalışmalarını sürdüren ünlü sosyolog toplumbilim alanında önemli izler bırakmıştır. Bauman'ın çalışmaları özellikle sosyoloji pratiğinin merkezindeki önemli konulara vurgu yapan önemli metinler içermektedir.[2] Bauman, postmodern felsefenin hem sosyoloji alanına uyarlanmasını hem de teorik düzeyde etkin bir biçimde değerlendirilmesi gerektiğini savunan fikirleriyle öne çıkar. O, özgürlüğü toplumsal bir ilişki biçimi olarak değerlendirmektedir. Özgürlük, bağlar ve iletişim, bu eksende ele alınmalıdır.[3]

Zygmunt Bauman'ın, modernite, postmodernite, özgürlük, küreselleşeme, aşk, eğitim, kimlik, sosyalizm, etik, kapitalizm gibi pek çok önemi konuyu ele aldığı bilinmektedir.

Zygmunt Bauman, günümüzde toplumsal ve gündelik hayattaki dönüşüm ve değişimin izah edilmesi ve yorumlanması noktasında öne çıkan sosyal bilimcilerden birisi olarak kabul edilir.[4] Akışkan modernite kavramı günümüz toplumsal yapısı ve işleyişinin daha doğru anlaşılabilmesi bakımından önemli bir kavramsallaştırma olarak kabul edilebilir.[5] Bauman, günümüz tarihsel evresini isimlendirme çabasında, "postmodernite" terimi yerine, "akışkan modernite" terimini kullanmayı tercih etmiştir.[6]

Kısaca Bauman'ın akışkan modernite kavramı şu kısa cümle ile ifadelendirilebilir: "Katı olan her şey akışkanlaşıyor."

Bauman'ın katı olarak vasıfladığı şey modernitedir. Akışkan modernite kavramı ise Bauman tarafından modernite sonrasını ifade etmek için kullanılmıştır. Katılık çoğu zaman ağırlık, hareketsizlik, yerleşik olma, izafi istikrar ile beraber düşünülürken; akışkanlık ise, sürat, hareketlilik ve dinamizm ile birlikte düşünülmektedir.[7] Bizler için belki de hayatımızın en önemli boyutunda konumlanan kimliklerimizi anlamak için de bu perspektifi dikkate almak durumundayız. Akışkan modern dünyamızda kendimizi hayat boyu hatta hayat

2 Mustafa Günerigök, "Zygmunt Bauman ve Din: Tanrı, İnsan ve Belirsizlik", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/13 (2009), 118.

3 İsmail Cem Feridunoğlu, "Zygmunt Bauman Metinlerinde Sosyal Medya ve Özgürlük Olgusu" 2/5 (2019), 162.

4 Hakan Erkılıç, "Dijital Sinema Teorisi Üzerine: Akışkan Sinema ve Akışkan Sinema Teorisi", *SineFilozofi Dergisi* 2/4 (2017), 59.

5 Erkılıç, "Dijital Sinema Teorisi Üzerine: Akışkan Sinema ve Akışkan Sinema Teorisi", 59.

6 Emre Öztürk, "Bir 'Sosyolog-Felsefeci' Olarak Zygmunt Bauman'ın Akışkan Modernite Analizinde Mülteciler ve Mültecilik", *Sosyoljik Düşün* 2/2 (2017), 3.

7 Erkılıç, "Dijital Sinema Teorisi Üzerine: Akışkan Sinema ve Akışkan Sinema Teorisi", 60.

boyu olmasa dahi uzunca bir zaman tek bir kimliğe adamamız riskli bir tercih gibi görünmektedir. Kimlikler günümüzde artık bir elbise gibi giyip sergilemek içindir; elde tutmak ya da saklamak için değil.[8] Çünkü serbest süzülen yükümlülüklerden uzak bireyin popüler kahraman kabul edildiği şu akışkan modern dönemde 'sabit olmak' -esnemez ve geri dönülmez biçimde 'tanımlanmak'- gittikçe daha çok eleştirilen bir özelliktir.[9]

Bauman, kendi ifadeleriyle "katı" ve "akışkan" kavramlarını şu şekilde betimlemiştir:

"Sıvıların katılar gibi belli bir şekli yoktur. Deyim yerindeyse ne mekânsal ne de zamansal olarak sabit bir konumları vardır. Katılar belirgin mekânsal boyutlara sahiptir fakat zamanın (akışına karşı koyarak veya geçişini önemsizleştirerek) etkisini nötralize ederler; dolayısıyla katılar için zaman boyutunun önemi yoktur. Oysa akışkanlar, belli bir şekli uzun zaman koruyamazlar; her an şekil değiştirmeye hazırdırlar. Dolayısıyla akışkanlarda önemli olan, boşlukta kapladıkları yerden çok, zamanın akışıdır. Evet, boşlukta bir yer kaplarlar fakat bu durum geçicidir, 'her an' değişebilir. Katılar, bir anlamda, zaman boyutunu ortadan kaldırır, oysa sıvılar için asıl önemli olan şey, zamandır. Katıları tanımlarken zaman boyutunu yok sayabiliriz; akışkanları tanımlarken ise, zaman boyutunu konu dışında tutmak yapılacak en ciddi hatalardan biri olur. Akışkanları tanımlamak fotoğraf çekmek gibidir ve çerçevenin alt kısmında hep bir tarih ve zaman bilgisi olması gerekir."[10]

Bauman'a göre akışkan modern dünya bireyselleşmenin yoğun olduğu tüketici kültürü üzerinde de geçmişe oranla daha fazla baskı yapmaktadır. Toplumsal hayatın en önemli boyutları bu durumdan etkilenmekte, bireylerin hayat stratejileri bir anlamda ele geçirilmektedir.[11]

Bauman'a göre modernite olduğu yerde durmamaktadır. Dolayısıyla ne tür bir moderniteden bahsedildiği önem kazanmaktadır. Bu çerçevede günümüzdeki durum "geç" modernite, "postmodernite" ya da "akışkan" modernite olarak tanımlanabilmektedir. Bauman, modernitenin bazı yeni ve farklı yollarla akışkanlaştığını ifade etmektedir.[12]

Modern dünyada değişim daha hızlı gerçekleşmektedir. Bağlantılı biçimde günümüz modern toplumlarının değişken karakterlerine bağlı olarak bu toplumların "akışkan" aşamada bulunduğunu ifade etmektedir.

---

8 Zygmunt Bauman, *Kimlik*, çev. Mesut Hazır (Ankara: Heretik Yayınları, 2017), 109.

9 Bauman, *Kimlik*, 41.

10 Zygmunt Bauman, *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?*, çev. Hakan Keser (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), 26.

11 Zygmunt Bauman, *Iskarta Hayatlar: Modernite ve Safraları*, çev. Osman Yener (İstanbul: Can Yayınları, 2018), 20.

12 Zygmunt Bauman, *Akışkan Gözetim*, çev. Elçin Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), 12-15.

Düşünce hayatının ilk evrelerinde Bauman daha çok modernite eleştirisi ile gündeme gelmiştir. O, sosyal ve düşünsel dönüşümleri bir dönemin sonu veya yeni (-post) bir dönemin başlangıcı olarak değil, söz konusu dönemin devamlılığı ve farklı biçimleri üzerinden tanımlamayı tercih etmiştir.[13] İçinde yaşadığımız dönemi postmodern, geç modern veya hiper-modern olarak nitelendirilen süreç, Bauman tarafından "akışkan modern" olarak kavramsallaştırılmıştır.[14] Özellikle hayatının son 20 yılında postmodernitenin gittikçe moderniteye benzemeye başladığı fikrinden hareketle, postmodernite üzerine yazdıklarını da gözden geçirmek suretiyle yeni bir sosyolojik paradigma olan "akışkan modernite" kavramını türetmiştir.[15]

Bauman'a göre dünya 'akışkan' olarak tanımlanmaktadır çünkü tüm sıvılar gibi pek fazla durağan kalamamakta, şeklini koruyamamaktadır. Dünyadaki hemen her şey durmaksızın değişmektedir. Halihazırda ilgilendiğimiz konular, hayallerimiz ve korkularımız, imrendiklerimiz ve iğrendiklerimiz olmak üzere pek çok şey bu değişime tabi görünmektedir. Diğer yandan planlar yaparak içinde bulunduğumuz koşullar da sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Kimi zaman bizi mutlu edecek kimi zamansa mutsuzluğa götürecek pek çok unsur çevremizden akıp gitmektedir. Kısaca akışkan modern dünyamız, bizleri sürekli şaşırtmaya devam etmektedir. Bu değişken dünyanın karakteristiğine bağlı olarak bugün bize yanlış görünen yarın doğru olabilmekte, bugün anlamlı görünen ise yarın garip ya da anlamsız gelebilmektedir. Dolayısıyla Bauman'a göre günümüzün de moda söylemiyle 'esnek' olmamız gerekmektedir. Bağlantılı biçimde birey hayat serüveninde yaşantılananlar ya da yaşantılanabileceklerle ilintili çok daha fazla bilgiye muhtaçtır. Bununla beraber bilgiye erişim imkanları da artık eskisi gibi değildir. Günümüz internet çağında artık 'bilgi otobanlarımız' söz konusudur. Bauman bu durumun iyi mi yoksa kötü mü olduğunu da tartışmaya açmaktadır. Atalarımızı zorlayan yetersiz bilgi akışı şimdi bizleri boğulmakla tehdit eden belki ondan daha kötü bir bilgi akışı sorunuyla yer değiştirmiştir. İnsan artık önemsiz ve yararsız bilgi yığınları içerisinden faydalı olanı ayırmakta güçlük çekmektedir.[16]

Akışkan modern dünyada, insanlar arasındaki bağların sağlamlığına benzer şekilde 'şey'lerin sağlamlığı da bir tehdit olarak görülebilmektedir. Kısaca sağlam, dayanıklı, sürekli ve katı olana yeni dünyada yer yok gibi görünmektedir. Bu durumun da iletişim süreçlerini pek de olumlu etkilemeyeceği aşikardır.[17]

13 Emre Ezgin, "Akışkan Modern Dünyada Prekaryalaşma: Baumancı Bir Bakış", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (2022), 217.

14 Birsen Banu Okutan, "Akışkan Modern Zamanlarda Kadın ve Din: Yaşama Üslûbundan Hayat Tarzına Habitusun Değişimi", *Dini Araştırmalar* 19/49 (2016), 230.

15 Günerigök, "Zygmunt Bauman ve Din: Tanrı, İnsan ve Belirsizlik", 119.

16 Zygmunt Bauman, *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, çev. Pelin Siral (İstanbul: Habitus Yayıncılık, 2014), 17-18.

17 Bauman, *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, 95.

Akışkan modernlik müphem olanın, süreksizliğin artması olarak da anlaşılabilir. Belirlilik ve düzenliliklerin yerine geçici karşılaşmaların, süreksiz ilişki ve iletişim biçimlerinin geçmesini niteler.[18] Bu dünyada bağlar veya bağlanmalar ardıl karşılaşmalardır, kimlikler genellikle art arda giyilen maskelerdir, hayat hikâyeleri ise uçucu hatıraların bir araya gelmelerinden öte bir şey değildir.[19] Bir diğer deyişle "akışkan modernlik" bireylerin edimlerini, alışkanlıklara ve rutinlere dönüştürme fırsatı dahi bulamadan değiştiren bir durum olarak da anlaşılabilir.[20] Kısaca her şey değişmekte ve kalıcı olan her şey ise gittikçe ortadan kalkmaktadır. Tecrübe edilen gerçeklik geçmişten keskin biçimde koparıldığı için sadece ayakta kalabilmekte, kök salamamaktadır.[21]Artık bireyin seçimlerini belirleyen yapılar flulaşmış, rutinler ve kabul edilebilir davranış kalıpları görünmez olmuştur.[22]

Hayat serüvenimizdeki cevabı kolayca bulunamayacak olsa da sorulması gereken sorulardan birisi de akışkan modern dünyanın insanın sırtına yüklediği pek çok muğlak ve ağır yük, bu yükün beraberinde getirdiği acının[23] gündelik yaşamdaki karşılığı ve ilişkilere yansıması olsa gerek. Ancak bu yük ve beraberindeki acıda hayat sürdükçe sürecek gibi görünmektedir.

Akışkan modern dünyada insanlar giderler ve gelirler, fırsatlar birden ortaya çıkarlar ve çağrılır çağrılmaz da kaybolup giderler, talihse insana önce güler sonra küser. İnsanlar partnerler ararlar ve kırılganlığın tedirginliğinden uzaklaşmak gayesiyle "ilişkilere girer" ancak nihayetinde önceki tecrübelerinden de daha can yakıcı ve çetin kırılganlıklarla yüzleşmek durumunda kalabilirler.[24]

Akışkan modern dünyanın bireyinin gelir düzeyine ilişkin istatiksel artışın paralelinde, modern akışkan tüketimin doymak bilmez kaygılarının yaydığı stresin yol açtığı muazzam ve gittikçe artan payı tam anlamıyla ölçebilmek olası görünmemektedir.[25] Kaygılarla birlikte yükselen stres, edinilen herhangi bir meta ile ölçülebilir mi sorusu ise zaman zaman kulaklarda yankılanmaktadır. Kişinin sürekli olarak yüklendiği bu kaygı ve stresin öteki ile iletişimine etkisi de göz ardı edilemez. Akışkan modern hayatın garip doğasında "kesin ve belirleyici önlemler"e bağlı umutlar da daha ortaya çıkar çıkmaz kaybolmaktadır.[26] Akış-

18 Zygmunt Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, çev. İsmail Türkmen (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013), 38-45.

19 Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, 39.

20 Zygmunt Bauman, *Akışkan Hayat*, çev. Akın Emre Pilgir (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020), 7.

21 Mustafa Solmaz - Ersoy Özmen Alkan, "Akışkan Modern Toplum, Saf İlişki ve İnsani Birlikteliklerin Geçici Hale Gelişi", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/2 (2021), 389-391.

22 Bauman, *Akışkan Hayat*.

23 Zygmunt Bauman, *Akışkan Aşk, İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, çev. Işık Ergüden (İstanbul: Versus Kitap, 2012), 12.

24 Bauman, *Akışkan Aşk, İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, 45.

25 Bauman, *Akışkan Aşk, İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, 99.

26 Bauman, *Akışkan Aşk, İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, 149.

kanlığı doğası gereği kesinlik ve uzun vadeli umutlardan söz etmek mümkün görünmemektedir.

Akışkan modern toplum "korku dolu bir hayatı yaşanabilir kılmaya çalışan bir mekanizma" olarak da kabul edilebilir. Korkuları bir bir kontrol etmeye çalışan moderniteden oldukça farklı şekilde, akışkan modernite korkulara karşı savaşmanın hayat boyu süren bir eylem olduğunu ortaya koymuştur.[27]

Akışkan modern cesur yeni dünya ile tanışan nesillerin rahatsızlardan bir diğeri de depresyondur. Kaldı ki depresyon önceki nesilleri günümüz kadar etkilememiştir. Bu noktada işsizlik olgusuyla geçmişe oranla daha fazlaca yüzleşiyor olmak her ne kadar travmatik olsa da bu rahatsızlığın tek nedeni gibi de görünmemektedir.[28] Bauman'ın ifadesiyle "Akışkan modernite fazlalıkların, ıskartaların, atıkların ve atık tasfiyesinin uygarlığıdır."[29]

Akışkanlık bir yandan rahatsız edici bir istikrarsızlık durumunu içerirken, diğer yandan da insan hayatının usandırıcı yüklerini de hafifletebilmektedir. Günümüz dünyası akışkanlık ve değişebilirlik sayesinde farklı, belki de daha iyi bir haline gelebilmektedir. İnsana ve topluma zarar verebilen bazı köktenci yaklaşımların ve düşünme biçimlerinin etkisini yitirmeye başlaması bu duruma işaret etmektedir.[30]

Bireyin yalnızlığı ve yalnızlık korkusu sadece yaygın hisler değildir, aynı zamanda devrimizin -akışkan modern hayat deneyimine güçlü bir şekilde kök salmış- acı realitelerdir. Bununla beraber günümüz akışkan dünyasında bu sıkıntılı durumun çözümüne yönelik köklü plan ya da uygulamalara yönelik de bir nefretle antipatiden de söz etmek mümkün görünmektedir. Kişi yararına gibi görünse dahi, uzun süreli ya da zamana yayılmış köklü çözümler ya da karşılıklı taahhütlere güven durulmamakta, sıcak bakılmamaktadır.[31] Akışkan modern dünyada çözümlerde dahi kalıcılık hususuna temkinlidir. Sağlıklı iletişimin doğasını besleyip destekleyecek kalıcı mekanizmaların ya da taahhütlerin durumu da benzer şekilde değerlendirilebilir.

Akışkan modern dünyada insanlar arasındaki ilişkiler akışkan bir modern yaşam çerçevesinde ele alındığında; en canlı, en dayanılmaz, en derinden hissedilen ve en yaygın müphemliklerin yansımaları olarak da görülebilirler.[32] İnsanlar arası ilişkilerin başlangıç noktasında iletişim yer alır. İletişime açık olma hali ekseninde günümüzde cep telefonları, sürekli ulaşılabilir ve müsait olma olasılığının teknik temeli olarak görülebilir. Akışkan modern 'yalnızların sürekli

27 Bauman, *Akışkan Gözetim*, 115.

28 Bauman, *Iskarta Hayatlar: Modernite ve Safraları*, 20.

29 Bauman, *Iskarta Hayatlar: Modernite ve Safraları*, 115.

30 Zygmunt Bauman - Stanislaw Obirek, *Dünyaya ve Kendimize Dair*, çev. Burcu Halaç (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), 244.

31 Zygmunt Bauman, *Retropya*, çev. Ali Karatay (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2018), 139.

32 Bauman, *Akışkan Aşk, İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, 9.

temasta olma' halinin yaygınlaşması olasılığına zemin hazırlanmış ve aslında bu bir 'norm' haline getirilmiştir.[33]

Diğer yandan iletişimin doğası düşünüldüğünde, çoğunlukla pozitif bir temelden hareketle ortaya çıktığı yorumu yapılabilir. İnsanlar mutsuzken ya da olumsuz bir ruh hali içerisinde iken iletişime çok açık değillerdir. Bu gerçeklik göz önüne alındığında akışkan modern dönemin insanının genel ruh hali de önem kazanmaktadır. Bauman'a göre akışkan-modern tüketim toplumunun, bireyleri daha mı az yoksa daha mı çok mutlu ettiği yönündeki soru, katı-modern üretim toplumunda ya da modern öncesi dönemlerde bile olduğundan çok daha fazla tartışmalıdır.[34]

Bauman'ın aşağıdaki ifadeleri iletişimin doğal süreçleri içinde yer bulan güven ortamı hususunu açıklamada dikkat çekicidir.

"Sosyal ortamların artan "akışkanlığı," rahatlatıcı rutinlerin dağılması, insanlar arası bağlardaki artan kırılganlık, içinde yaşadığımız belirsizlik ve güvensizlik atmosferi ve yaygın, yeterince tanımlanmamış, yüzer-gezer ve bir yere sabitlenmeyen korku ile birlikte, görünüşe göre durdurulamaz olan bu hınç örneğinin önemi artıyor. Söz konusu olan, yabancılara, yani yalnızca tanıdık olmamaları ve bu yüzden de önceden kestirilemez ve şüpheli olmaları sebebiyle, dünyanın hınç duyulan, korkulan akışkanlığının canlı ve somut tecessümü olan insanlara karşı hınçtır."[35]

## 2. Kuşak Kavramı, Kuşaklar Arası İlişkiler

Birbirine yakın zaman dilimlerinde dünyaya gelmiş ve aynı tarihsel hadiselere tanık olmuş insanları tanımlamak için kullanılan kuşak kavramı sosyal bilimler alanında tartışmalı konulardan birisi olarak kabul edilmektedir.[36]

Kuşak; Türk Dil Kurumu sözlüklerinde, yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş olup aynı çağın koşullarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntı ve deneyimleri yaşamış, benzer sorumluluklarla yükümlü olmuş kişiler topluluğu olarak tanımlanmaktadır.[37]

Kuşaklar birey, aile, toplum, sosyal yapılar ve tarihi olaylar arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır. Dolayısıyla çağa ve yaşanan döneme göre de şekillenmekte ve içinde bulunduğu bağlama bağlı olarak yeni anlamlar da kazanmaktadır. Bir başka deyişle kuşak kavramına yüklenen anlamlar sürekli olarak yenilenmekte ve dönemsel olarak yeni anlamlar kazanabilmektedir.[38]

---

33 Bauman, *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, 40.

34 Zygmunt Bauman, *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, çev. Funda Çoban - İnci Katırcı (Ankara: De Ki Basım Yayım, 2010), 142.

35 Bauman, *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, 36.

36 Mustafa Derviş Dereli, *Kuşak Tartışmaları -Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Açısından-* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2022), 15.

37 "Türk Dil Kurumu Sözlükleri", *Türk Dil Kurumu Sözlükleri* (14 Kasım 2023).

38 Dereli, *Kuşak Tartışmaları -Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Açısından-*, 19.

Kuşaklar konusunda özellikle son dönemlerde pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Kişisel nitelikler, tutum ve edimler bakımından kuşaklar arasında farklılıklar olabildiğini gösteren bilimsel çalışmaların yanında belirgin farklılıklar bulunmadığı ve böylesi bir ayrımın net biçimde ortaya konamayacağı yönünde çalışmalara da rastlanmaktadır.[39*] Türkiye'de de son dönemde özellikle Twenge v.dğr. yaklaşımlarını esas alan çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, çoğunlukla iş hayatı ve tüketim alışkanlıklarını merkeze alarak yapılmıştır.[40*]

Kuşak ya da jenerasyon kavramı, kültürel ortamdan bağımsız düşünülemeyeceği gibi sosyolojik bakış açısı ile irdelenmeden de anlaşılamaz gibi görünmektedir. Diğer yandan din ve inanç olgusu, bağlantılı olarak konumuzun merkezi olması bakımından da iletişim olgusu birlikte düşünülmesi gereken olgulardır.[41]

2022 yılı TÜİK verilerine göre ülkemizde 0-14 yaş aralığında 18.735.111; 15-19 yaş aralığında 6.315.109; 20-24 yaş aralığında 6.634.708; 25-49 yaş aralığında 31.604.520; 50 ve üzeri yaş aralığında 21.990.105 vatandaş bulunmaktadır. İstatistiklere göre çocuk ve gençlerden oluşan nüfusun orta yaş nüfusuna yakın bir oranda olduğu, 50 ve üzeri yaş nüfusun ise daha az ortaya çıktığı görülmektedir. Farklı yaş gruplarına refere kuşaklar hususunda gerek sosyoloji gerekse ilahiyat alanındaki çalışmaların sayısında artış görülmektedir. Konuya ilişkini çalışma sayısı henüz yeterli düzeyde değilse de yeni çalışmalara ışık tutabilecek, çoğunlukla yabancı kaynaklı kısmen de Türkçe çalışmalar mevcuttur.[42] İstatiksel sonuçlar nüfus aralıklarında fazlaca dengesiz bir durumun bulunmadığını göstermektedir. Görece yaşlı nüfuz daha azdır. Çocuk, genç ve orta yaşlı nüfusun sayıca fazlalığı, akışkan modernitenin etki alanında yer alabilecek nüfus bloğunun daha fazla olabileceği yönünde değerlendirilmektedir.

Zygmunt Bauman'ın kuşaklara ilişkin değerlendirmeleri de dikkat çekicidir. Onun ifadesiyle tarihteki her anda, birçok kuşak beraber yaşar, etkileşime girer, hizmet değiş tokuşu yapar ve buna bağlı olarak da eylemlerini eşgüdümleme ve birbirleriyle iletişim kurma göreviyle karşı karşıya kalır. Sadece buna bağlı olarak bile toplum daima "kritik bir durum" içindedir. Bu durumu bir kriz durumu olarak algılayabilenler ise daha çok uzun zamandır yeryüzünde dolaşan, alışkan-

---

39 * Zikredilen çalışmalara bazı örnekler: Strauss - Howe, 1991; Twenge v.dğr., 2010; Smola - Sutton, 2002; Benson - Brown, 2011; Egri - Ralston, 2004; Costanza v.dğr. 2012; Giancola, 2006; Parry - Urwin, 2010; Macky v.dğr. 2008)

40 * Zikredilen çalışmalara bazı örnekler: (Sümer, 2017; Toruntay, 2011; Koç - Öztürk, 2015; Altuntuğ, 2012; Özer v.dğr., 2013)

41 Ümit Harun Akkaya, "Y Kuşağı İlahiyat Öğrencilerinde Model İnsan Algısı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - BOZİFDER* 165/15 (2019), 46.

42 Pınar Süral Özer vd., "Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (2013), 123-124; Aykut Arslan - Selva Staub, "Kuşak Teorisi ve İşgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma", *KAÜ İİBF Dergisi* 6/11 (2015), 5-6.

lıklar ve beklentiler geliştirebilen daha yaşlı kuşaklar, kısaca daha fazla zamanı olmuş kimselerdir.[43]

Dereli'nin kuşaklar ve din konusundaki çözümlemeleri dikkat çekicidir: "Kuşak gerçekliği, dindarlığın ve dini hayatın önemli bağlamlarından biridir. Hangi dine aidiyet duyarsa duysun, bir insan, kendi gibi inanacak, kendi dinini daha iyi yaşayacak çocukların ve gençlerin kuşaktan kuşağa vücut bulmasını temenni eder. Bu beklenti öncelikle kişinin kendi ailesi ve toplumu özelinde başlar, sonrasında ise genişleyerek daha geniş bir havzaya yayılır. Nitekim "din kardeşliği"nin en somut anlamı, aynı dine müntesip olma duygusunun ve aynı dine inanmanın meydana getirdiği birliktelik ruhunun gerek dini referanslar gerekse toplumsal ve kültürel kodlar aracılığıyla kuşaklar boyu bir süreklilik içerisinde de deveran etmesidir. Din ve dinden kaynaklı bütün pratikler, bu yönüyle kuşakları çağın ruhuna göre değiştiren ve dönüştüren etmenlerin başında gelmektedir."[44]

### 3. Bir İlişki Biçimi Olarak İletişim ve Kuşaklararası İletişim

Konu başlığımızdan hareketle aile içi ilişkileri çözümleme noktasında başvurabileceğimiz anahtar kavram iletişimdir. İletişim, birey ve toplum hayatının önemli bir parçasıdır. Bir arada yaşayan ve ortak bir yaşam kültürü geliştirmek zorunda olan insanoğlu için iletişim olgusu ve öteki ile iletişim kurmak yadsınamaz bir zorunluluktur. Gerek ihtiyaçlarımızı ifade etmek gerek problemlerimizi dile getirmek gerek ötekine faydalı olmak gerek sosyalleşmek gerekse bazen sadece iletişim kurmak için iletişime başvururuz. İletişim, insanların yaşamlarında var olan en önemli gerçekliklerden birisidir.

Kuşaklararası ilişkiler çoğunlukla her bir toplumun sosyo-kültürel yapısına uygun biçimde şekil almaktadır. Günümüz toplumunda sıklıkla karşımıza çıkan kuşaklararası çatışma; modernleşmeye de bağlı olarak genç ve yaşlı kuşak arasındaki ilişkilere zarar veren sosyolojik bir olgu olarak kabul edilebilir.[45]

Kuşaklar arasında yaşanan problemlerin ve çatışmaların temel sebepleri arasında modernleşmenin getirdiği kapitalizm, sekülerizm ve bireysellik gibi olguları sıralamak mümkündür. Bu gelişmelerle birlikte geleneksel değerlerden görece uzaklaşan bireyler farklı arayışlar içerisine girebilmişlerdir. Çatışmaları en aza indirgemek aile içinde sağlıklı bir iş birliği ve iletişimden geçmektedir.[46] Farklı kuşakların olayları algılama ve yorumlama biçimlerindeki farklılıklar göz

43 Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 151-152.

44 Dereli, *Kuşak Tartışmaları -Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Açısından-*, 126.

45 Merve Temizer Güneş, "Kuşaklararası İlişkilerde Entegrasyon Üzerine Bir Odak Grup Çalışması", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (2023), 138.

46 Güneş, "Kuşaklararası İlişkilerde Entegrasyon Üzerine Bir Odak Grup Çalışması", 152.

ardı edilemez.[47] Yine farklı kuşaklar ya da yaş grupları arasındaki en büyük iletişim bariyeri teknoloji olarak kabul edilebilir.

Kuşaklararası ilişkilerde önemli unsurlardan birisi de yaşlılıktaki güç ve hareket kabiliyetindeki azalma, hafızanın zayıflaması, bağımsız hareket yetisindeki azalma olarak ifade edilebilir. Bu ve benzeri faktörler kuşaklararasındaki ilişkilerin azalmasında etken olabilmektedir.

## 4. Akışkan Modern Dünyada Ailede Kuşaklar Arası İlişkiler ve Din

Doğumumuzdan ölümümüze dek çevremiz üzerimizde önemli etki sahibidir. Bilhassa yakın çevremiz bizi ve hayatımızı ciddi manada etkilemektedir.[48] Yakın çevre deyince ilk akla gelen ailedir. Ailedeki ilişkiler söz konusu olduğunda meseleyi iletişim olgusu ekseninde ele almak uygun görünmektedir. Sosyalleşme ve dini sosyalleşme süreçlerimizde aile içi iletişim ya da çocukların ana-babayla, birbirleriyle, eşlerin birbirleriyle ve çocuklarıyla olan iletişimi son derece önemlidir.[49]

Aile sağlıklı iletişimin gerçekleşmesi zaruri toplumsal temel bir kurumdur. Aile içinde bireylerin birbirlerinden kopmaları hem bireyin sosyalleşme sürecini etkileyecek hem de bu durumun topluma yansımaları olacaktır. Aile, bireylerin doğdukları, büyüdükleri ve topluma entegre oldukları önemli bir kurumdur. Bu kurum, içerisindeki tüm fertleri iletişim süreci dahilinde etkilemekte ve eğitmektedir.

Aile içerisinde gerçekleşen iletişimin zaman zaman bazı sorunlar içerdiği görülmektedir. Bu sorunlar bazen bireyin kendisinden bazen de dış süreçlerden kaynaklanabilmektedir. Yaşanan iletişim problemlerinden bazıları kültürel farklılıklar, kuşak çatışmaları, ekonomik sorunlar, kıskançlık, iş ile ilgili problemler, akışkan modern çağın getirisi sorunlar olarak sıralanabilir. Aile içerisinde yaşanan bu tür problemler, ailelerin çocuklarıyla girdikleri dini iletişimlerini de etkilemektedir. Ailelerin en önemli görevlerinden birisinin çocuklar için ideal örnek olma misyonları olduğu düşünüldüğünde iletişimin biçimi ve önemi daha da artmaktadır.[50] Kuşak farkı, aile içi iletişimde etkili bir unsur olarak değerlendirilmektedir.[51]

---

47 Orhan Adıgüzel vd., "Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (2014), 178.

48 Halil Apaydın, "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (2001), 323.

49 Apaydın, "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", 324.

50 Hacer Araz, *Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007).

51 Sema Yıldırım Becerikli, "Kuşaklararası İletişim Farklılığı: Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberleri Üzerinden Bir Odak Grup Çalışması", *Selçuk İletişim* 8/1 (2013), 5.

Bireyin dinsel gelişiminde etken faktörler arasında ruhsal, sosyal, zihinsel ve kişilikle ilgili unsurlardaki gelişim sıralanabilir. Bu bağlamda bireyde sağlıklı bir dinsel gelişimin ancak sağlıklı bir kişilik ve ahlak gelişimi ile mümkün olabileceği ifade edilebilir.[52]

Sağlıklı nesiller yetiştirilmesinde "çocuklarla kurulan etkili iletişimin" önemli bir rolü vardır. Günümüzde özellikle çocuklar ve gençler eski kuşaklara göre daha fazla uyarıcıya maruz kalmakta ve kitle iletişim araçlarının yoğun etkisinde yetişmektedirler.[53]

Din, geçmişten bugüne iletişim olgusunun etkin ve yaygın olarak kullanıldığı alanlardan birisidir.[54] Yapılan bir araştırmaya göre gençlerin aile büyükleri ile kurduğu ilişkiler uzun zamanlı ilişkiler bağlamında gerçekleşen kuşaklararası etkileşimdir ve daha olumlu olma eğilimindedir. Araştırmada, gençlerin aile büyükleri ile ilgili daha olumlu tutuma sahip oldukları ve iletişimden kaçınmadıkları tespit edilmiştir. Gençler yaşlılarla kurdukları iletişimde saygılı olmaya özen göstermekte ve argo sözcük kullanmamaktadırlar.[55]

"İnsanlık tarihinin hemen her döneminde kuşakların dini yönelimlerinde ailelerin ve içerisinde yaşadıkları toplumlar içerisinde zamanla yer edinmiş değerlerin etkisi söz konusu olmuştur. Bireyin, çocukluğundan itibaren, içerisinde doğduğu ailenin her anlamda hangi unsurlara değer verdiğine ve aile hayatında hangi değerleri sürdürmek istediğine aşinalık kazanması, onun kişiliğinde önemli izler bırakır ve birey, en azından belli bir yaşa kadar o değerlerin etkisi içerisinde yetişir. Ailenin yanına eklemlenen yeni sosyal çevrelerle birlikte ailenin dışın çıkarak farklı anlayışlar ve yaşam pratiklerine şahit oldukça, ailesinden getirdiği bu değerleri sorgular hale gelebilir. Hem sosyokültürel hem de dini ve ahlaki anlamdaki değerlerin nesilden nesle sağlıklı bir şekilde aktarımı, kuşakların sürekliliği açısından son derece önem arz etmekle birlikte daha birey merkezli bir hayat döngüsü içerisine girmenin bir sonucu olarak bu değerler, bilhassa genç kuşaklar için hayatın içinden pratikler olmaktan giderek uzaklaşmakla karşı karşıyadır."[56]

Dereli yukarıdaki ifadeleriyle aile içerisinde farklı kuşakların etkileşimi bu çerçevede dinin, değerlerin ve kültürün nesilden nesle sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi ekseninde önemli tespitler ortaya koymuştur.

---

52 Apaydın, "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", 320.

53 Semra Sevinç - M. Evrim Gülsünler, "Kur'an Mesajları Bağlamında 'Aile İçi İletişim': Sistematik ve Niceliksel Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 9/2 (2021), 1039.

54 Sevinç - Gülsünler, "Kur'an Mesajları Bağlamında 'Aile İçi İletişim': Sistematik ve Niceliksel Bir İnceleme", 1045.

55 Nilüfer Pınar Kılıç, "Kuşaklararası İletişim: Üniversite Öğrencilerinin Yaşlılarla İletişim Biçimleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (2018), 858.

56 Dereli, *Kuşak Tartışmaları -Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Açısından-*, 192.

Ailede kuşaklar arası ilişkiler özelinde dini iletişim konusuna da vurgu yapmakta yarar görüyoruz.

Başta peygamberlerin, aldıkları vahyi tebliğ etmeleri olmak üzere, dini yayma, yaşatma gayesiyle yapılan her türlü eğitim-öğretim, dinî propaganda ve misyonerlik faaliyetleri, dini iletişim örnekleridir.[57]

"Dini iletişim, dini içerikli bir duygunun, bilginin, haberin, düşünce veya tutumun bazı simgeler ve kanallar aracılığıyla kişiler, gruplar arasında ya da toplumsal düzeyde belirli ortamlarda paylaşıldığı dinamik bir süreç şeklinde tanımlanabilir."[58] Dini iletişim pek çok değişkenin etkisi altında gerçekleşen dinamik bir süreç olarak ele alınmalıdır.[59]

İnsan hayatına anlam veren tüm sosyal ilişkilerin istendik doğrultuda ilerlemesinde iletişim en belirleyici faktörlerden birisidir. Geçmişten günümüze insanların dinle olan ilişkisinin oluşumunda iletişimin rolü de büyüktür. Özellikle Peygamberlerin toplumlarla olan ilişkilerini büyük ölçüde "dini iletişim süreci" olarak değerlendirmek mümkündür. Her bir peygamber Allah'tan vahiy yoluyla almış olduğu mesajı, insanlara iletmeye gayret etmiştir.[60]

Dini içerikli iletişimde mesaj kanalı, içinde bulunulan çevrenin sosyokültürel yapısına ve muhatabın yaş, cinsiyet ve eğitim gibi özelliklerine uygun olmalıdır. Hedef dinî davranışın oluşabilmesi adına söz, davranış veya sembollerden oluşan kanalın, alıcı ile verici tarafından benzer biçimde kodlanıp kodlanmadığının hesaba katılması gerekmektedir.[61] Dinî iletişimdeki engeller, daha çok kaynak ve alıcı olarak iletişimin iki temel öğesini oluşturan insan kaynaklıdır denilebilir.[62]

Tüm bu unsurlar dikkate alındığında kuşaklar arası dini inanç, bilgi ve değerlerin aktarımında sağlıklı iletişimin rolü büyüktür. Sağlıklı bir dini iletişim ailede kuşaklar arası bağları güçlendirebileceği gibi bireysel ve toplumsal anlamda doğru bir dini hayatın kurgulanmasını ve yaşantılanmasını da sağlayacaktır.

Tüm bu kuşaklar arası ilişki süreçleri söz konusu olduğunda aşağıda verilen ayetler son derece önemli yol gösterici unsurlar içermektedir.

*Allah'ın rahmetinden dolayı, sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onlara mağfiret dile, iş hakkında onlara danış, fakat karar verdin mi Allah'a güven, doğrusu Allah güvenenleri sever. (Ali İmran, 3/159)*

---

57 Hüseyin Certel, "Din-İletişim İlişkisi ve Dini İletişimin Engelleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/21 (2008), 141.

58 Yusuf Batar, "İletişim Modelleri Işığında Dini İletişimin Doğası", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2020), 437.

59 Batar, "İletişim Modelleri Işığında Dini İletişimin Doğası", 437.

60 Batar, "İletişim Modelleri Işığında Dini İletişimin Doğası", 418.

61 İsmail Sağlam, "İletişim ve Sosyal Etkinin Dinî Davranış Oluşumundaki Rolleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 7/18 (2009), 99.

62 Certel, "Din-İletişim İlişkisi ve Dini İletişimin Engelleri", 158.

*Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar. (Taha, 20/44)*

*Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış, doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir. (Nahl, 16/125)*

## Değerlendirme

Akışkan modern çağın özellikleri kısaca, geçicilik ve belirsizlik, ilişkilerin geçiciliği, tüketim kültürü, küreselleşen dünya, yoğun bireyselleşme olarak sıralanabilir. Bu çağda artık her şey akışkan ve geçicidir. Günümüz dünyasında artık süreksiz ilişki ve iletişim biçimleri hâkim olmaya başlamıştır. Dolayısıyla özellikle toplumun temeli olan ailedeki ilişkiler de bu durumdan etkilenmektedir. Farklı kuşakların birlikte yaşamak durumunda olduğu aile toplumsal hafızanın, dinin ve kültürün sonraki nesillere aktarıldığı önemli bir alandır. Aile içerisinde de olsa kuşaklar arası farklılıklar hep olmuştur ve olacaktır da. Mesele, farklılıklarla birlikte beraberce uyum içinde yaşayabilmek ve değerleri yaşatabilmek gibi görünmektedir. Bu noktada da iş daha çok yaşlı kuşaklara düşmektedir. Hayat tecrübelerinden de ilham alarak genç kuşaklara empati ve hoşgörü ile yaklaşmasını bilen orta ve ileri yaşa mensup kuşaklar, hem aile içi ilişkilerin istenen düzeye gelmesini sağlayacak hem de daha sağlıklı bir toplumsal düzenin kurulmasında etken olacaklardır.

Her ne kadar akışkan dünyada stabil ilişkiler tesis etmek geçmişe oranla artık daha zor gibi görünse de imkânsız değildir. Farklı kuşaklar biraz empati, biraz hoşgörü, biraz da ortak paylaşımların karşılıklı olarak artırılması suretiyle daha etkin nitelikli ilişkiler geliştirme potansiyelini her zaman taşımaktadırlar. Kaldı ki İslam'ın sağlıklı birey, sağlıklı toplum ideali ekseninde müntesiplerine öğütlediği şey de budur.

## Kaynakça

Adıgüzel, Orhan vd. "Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (2014), 165-182.

Akkaya, Ümit Harun. "Y Kuşağı İlahiyat Öğrencilerinde Model İnsan Algısı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - BOZİFDER* 165/15 (2019), 43-84.

Apaydın, Halil. "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (2001), 319-337. https://doi.org/10.17120/omuifd.43994

Araz, Hacer. *Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Arslan, Aykut - Staub, Selva. "Kuşak Teorisi ve İşgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma". *KAÜ İİBF Dergisi* 6/11 (2015), 1-24.

Batar, Yusuf. "İletişim Modelleri Işığında Dini İletişimin Doğası". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2020), 417-439.

Bauman, Zygmunt. *Akışkan Aşk, İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair.* çev. Işık Ergüden. İstanbul: Versus Kitap, 2. Basım, 2012.

Bauman, Zygmunt. *Akışkan Gözetim*. çev. Elçin Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2016.

Bauman, Zygmunt. *Akışkan Hayat*. çev. Akın Emre Pilgir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2020.

Bauman, Zygmunt. *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*. çev. Pelin Siral. İstanbul: Habitus Yayıncılık, 2. Basım, 2014.

Bauman, Zygmunt. *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?* çev. Hakan Keser. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, 2017.

Bauman, Zygmunt. *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?* çev. Funda Çoban - İnci Katırcı. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2010.

Bauman, Zygmunt. *Iskarta Hayatlar: Modernite ve Safraları*. çev. Osman Yener. İstanbul: Can Yayınları, 2018.

Bauman, Zygmunt. *Kimlik*. çev. Mesut Hazır. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.

Bauman, Zygmunt. *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*. çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2013.

Bauman, Zygmunt. *Retropya*. çev. Ali Karatay. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2. Basım, 2018.

Bauman, Zygmunt. *Siyaset Arayışı*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 3. Basım, 2014.

Bauman, Zygmunt - Obirek, Stanislaw. *Dünyaya ve Kendimize Dair*. çev. Burcu Halaç. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.

Becerikli, Sema Yıldırım. "Kuşaklararası İletişim Farklılığı: Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberleri Üzerinden Bir Odak Grup Çalışması". *Selçuk İletişim* 8/1 (2013), 5-18. https://doi.org/10.18094/si.03082

Certel, Hüseyin. "Din-İletişim İlişkisi ve Dini İletişimin Engelleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/21 (2008), 127-158.

Dereli, Mustafa Derviş. *Kuşak Tartışmaları -Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Açısından-*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2022.

Erkılıç, Hakan. "Dijital Sinema Teorisi Üzerine: Akışkan Sinema ve Akışkan Sinema Teorisi". *SineFilozofi Dergisi* 2/4 (2017), 56-72.

Ezgin, Emre. "Akışkan Modern Dünyada Prekaryalaşma: Baumancı Bir Bakış". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (2022), 213-230.

Feridunoğlu, İsmail Cem. "Zygmunt Bauman Metinlerinde Sosyal Medya ve Özgürlük Olgusu" 2/5 (2019), 161-171.

Günerigök, Mustafa. "Zygmunt Bauman ve Din: Tanrı, İnsan ve Belirsizlik". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/13 (2009), 117-140.

Güneş, Merve Temizer. "Kuşaklararası İlişkilerde Entegrasyon Üzerine Bir Odak Grup Çalışması". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (2023), 138-154.

Kılıç, Nilüfer Pınar. "Kuşaklararası İletişim: Üniversite Öğrencilerinin Yaşlılarla İletişim Biçimleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (2018), 850-860.

Okutan, Birsen Banu. "Akışkan Modern Zamanlarda Kadın ve Din: Yaşama Üslûbundan Hayat Tarzına Habitusun Değişimi". *Dini Araştırmalar* 19/49 (2016), 229-253.

Özer, Pınar Süral vd. "Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (2013), 123-142.

Öztürk, Emre. "Bir 'Sosyolog-Felsefeci' Olarak Zygmunt Bauman'ın Akışkan Modernite Analizinde Mülteciler ve Mültecilik". *Sosyoljik Düşün* 2/2 (2017), 1-10.

Sağlam, İsmail. "İletişim ve Sosyal Etkinin Dinî Davranış Oluşumundaki Rolleri". *Değerler Eğitimi Dergisi* 7/18 (2009), 81-105.

Sevinç, Semra - Gülsünler, M. Evrim. "Kur'an Mesajları Bağlamında 'Aile İçi İletişim': Sistematik ve Niceliksel Bir İnceleme". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 9/2 (2021), 1039-1067. https://doi.org/10.19145/e-gifder.819111

Solmaz, Mustafa - Alkan, Ersoy Özmen. "Akışkan Modern Toplum, Saf İlişki ve İnsani Birlikteliklerin Geçici Hale Gelişi". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/2 (2021), 387-403.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri". 14 Kasım 2023. Erişim 14 Kasım 2023. https://sozluk.gov.tr/